

ԾԱՂԻԿ Կը հրատարակուի Շաբաթ օրերը և տարին 50 թիւ:

Բաժանորդագին կ'ԱՆԽԻԿ՝ Թուրքիոյ համար տարեկան 50 զրշ, Լիւսիոյ համար 5 բուբլի, ուրիշ երկիրներու համար 12 ֆր: — Վեցամսեայ, բաժանորդագրութիւն եւս կ'ընդունուի:

Վաւառներէն դրամի տեղ Օսմանեան նաւակագործը եւս կ'ընդունուի:

Միայն երեք թիւ ապագիկ կը զրկուի. այնուհետեւ բաժանորդագին չը վճարողը կը դադրի թերթ ընդունելէ:

Մանուցման տողը 2 զուրուշ:

ԾԱՂԻԿ

Լ Բ Ա Գ Ի Բ

ԾԱՂԻԿԻ վերաբերեալ մէկ գործի համար գիմել
Ա.Ո. ՏԵՐԵՆ-Հրատարակիչ
ՅՈՎՆԱՆ Գ. ՓՈՒԼԱԿՆԱՅԵԱՆ
Պոլիս, Պաշէ-Կապու, Շէիք-ու-Իսլամ Կան
درعليه ده بغچه قوسنده شيخ الاسلام خاند
«زاغيك» غزنه سى مديرى پلاقاشيان حوونان
S'adresser à
HOVNAN PALACACHIAN
Directeur du journal arménien « Dzaghik »,
Bahtché-Kapou, Chéikh-ul-Islam Han
CONSTANTINOPLE

40 փարա

Ազգային, Քաղաքական եւ Գրական

40 փարա

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ — Գ. ՏԱՐԻ. ԹԻՒ 29

ՇԱԲԱԹ

31 ՅՈՒԼԻՍ 1893

ԽՄԲԱԿՐԱՊԵՏ Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ

ՊԷՏՔԻ ԳՈՇԱՑՈՒՄՆ

Գանդաղելով կը փութանք թէ փութալով կը դանդաղինք: — Երկուքն ալ կայ:

Կեդրոնական վարժարանի բարձրագոյն դասերն երկու մասերու պիտի բաժնուին յառաջիկայ ուսումնական տարիէն սկսեալ. մի և նոյն կարգի աշակերտաց մէկ մասը գիտութեանց, իսկ միւս մասը գրական ուսմանց պիտի պարապի առաւելապէս. էզ սխառնի և էզ լեզբի զատ զատ պատկաւորներ պիտի ունենանք քիչ ատենէն:

Եւրոպական միջնակարգ ու բարձրագոյն վարժարանաց մէջ արդէն ընդունուած այդ բաժանումը վաղուց ի վեր կողմնակիցներ ունէր մեր մէջ ալ. բայց պահանջն աննահանջ չէր. կըրնայինք դեռ ևս ժամանակ մը յետաձգել անոր գործադրութիւնը, քանի որ գիտական ծանօթութեանց մեծ զարգացում ստանալու համար մեր ուսանողաց առջեւ բաց կը գտնենք պետական և օտար կրթական հաստատութիւններ, իսկ գրականութեան գլխավորն անձնատուր խումբ խումբ ուսանողներու համար կենաց նախաձեռն ասպարէզի մը հեռանկարն իսկ չէինք կարող երեւակայել Հայ ընկերութեան մէջ:

Վաղուց ի վեր կը դանդաղէինք հաստատելու ուսմանց և գիտութեանց այս բաժանումները մեր դպրոցաց մէջ. կեդրոնականի խնամակալութիւնն այժմ ժամանակն հասած կը համարի և փորձի կը ձեռնարկէ. իզձը գովելի է, և եթէ մէկ կողմէ գիտութեանց ճիւղերուն հետեւող ուսանողներն արդիւնաւոր ապագայ մ'երազելու իրաւունք կ'ունենան, մաղթենք որ ինքզինքնին գրականութեան նուիրել ուխտող աշակերտք ալ յառաջիկային մէջ բազմաւոր ըլլան աւելի զարգացեալ գտնելու Հայ ժողովուրդն, և անոր օգտին աշխատած ատեն՝ ազատ մեան չքաւորութեան տառապանքէ:

Թէ՛ գիտական և թէ՛ գրական ուսմանց մէջ խնամով ու լաւ պատրաստուած մտքի համեմատաբար բազմաթիւ չեն ամէն ընկերութեանց մէջ. բայց այդ քիչերը կրնան բարոյական ու նիւթական մեծ ազդեցութիւն ունենալ իրենց միջավայրին վրայ. հանրային յառաջադիմութիւնն անոնց ջանից արդիւնքը կ'ըլլայ. ոմն քարոզիչ, ոմն վարժապետ, ոմն հնարիչ, ոմն դրագէտ, իրենց հոգին կը ներշնչեն ուրիշներուն, իրենց գիտելով ու աշխատութեամբ կենքը գիտատար կ'ընեն ամէնուն, և ընկերութիւնն՝ այդ համեմատաբար բազմաթիւ չեղողներու շնորհիւ՝ անսահման զարգացման ու աճման բարիքը կը վայելէ:

Կեդրոնականի խնամակալութիւնն անշուշտ նոր ու ծանր զոհողութեանց յանձնառու եղած է դասերու այսպիսի բաժանման մը ձեռնարկելու համար, զօհողութիւններ զոր ոչ ոք պիտի ընդունէր՝ եթէ անոնցմէ օգտուող ուսանողները վարժարանէն ելնելէ յետոյ մոռնային այն բարոյական մարմինը, ազգը, որ նօթի մնացած է իրենց մոռաւոր սնունդ ջամբելու համար, այն յուսով թէ իրենք ալ միոյն փոխարէն հազարապատիկ պիտի հատուցանեն: Մեր գլխաւոր փափաքն է տեսնել թէ խնամակալութիւնը միջոցներ ձեռք կ'առնուինաւ որ ուսանողք, իրենց կարգին, ապագային մէջ անձնակրթութեամբ օգտակար ըլլան կարօտեալներու, Եական է այս ոգին ներշնչել իրենց:

Կեդրոնականի խնամակալութեան այս կարևոր, թէ և ոչ անհրաժեշտ, որոշումն մեր ընկերային պէտքերէն միոյն է եթէ գոհացում կուտայ. ուրիշ անհրաժեարելի պէտքեր ունինք զորս ի գլուխ հանելու համար միշտ փոյթ կը ցուցնենք ու կը դանդաղինք:

Երէկուան մանուկն այսօր պատանի եղած է, վաղիւ երիտասարդ կը դառնայ. հետզհետէ սերունդներն այսպէս կը հասնին, կը հասնին ու կ'անցնին. մենք այդ երէկուան մանուկէն ալ յառաջ խորհեցանք թէ՛ գործնական ու թէ՛ հիմնական բան մ'ընել յօգուտ նորահաս սերնդոց, վաճառականութիւնն իսկ

ինկած, դրամագլուխն իսկ նուազած, փրկութիւնը գտնելինք արուեստները զարգացնելու մէջ: Վանայ ժամանակաւոր սովին օգնութեան հասած ատեն, մշտնջենական սովուն առաջն առնելու համար հաւաքեալ նպաստին մէկ մասով կալուած մը գնեցինք և որոշեցինք՝ անոր եկամուտն աճեցեալ քանակութեան մը հասնելուն պէս՝ մեծ արհեստանոց մը բանալ: Խորհուրդը գեղեցիկ էր, գլխաւորապէս սա պատճառաւ՝ որ այս արհեստանոցին պիտի աշակերտէին մեր վարժարանաց յառաջացեալ կարգերու ուսանողք: Ասոնք կենաց պարէն հայթայթելու համար արուեստ մ'ունենէ զատ և աւելի՝ արուեստաւորի կենքին դէմ արհամարհանք ունենալու ամօթալի ակտէն ազատ պիտի մնային:

Գտնուած կալուածն ինն հարիւր ոսկի եկամուտ կը բերէր. այդքանն անբաւական համարուեցաւ արհեստանոցին հաստատութեան և տարեկան ծախուց համար: Լաւագոյն էր անմիջապէս գործի ձեռնարկել՝ քանի որ պէտքն անհրաժեշտ ու ստիպողական էր. թերեւս բարեւէր անձինք օգնութեան ձեռք կը կարկառէին և գործը կը քայլէր, այլ խոհմութեան կողմնակիցներն աւելի զօրաւոր գտնուեցան: Տասն երեք տարիէ ի վեր քանի մը սերունդներ անցան վարժարաններէն, հարիւրաւոր տղայք զոհ գնացին ապագայ տղայոց վայելելիք օգուտներուն համար. այդ ապագայ տղայքն եղան ներկային տղայքը, ատենք ալ կ'անցնին ու ուրիշ տղայք պիտի յաջորդեն իրենց ու տակաւին արհեստանոցն հաստատուելու ծրագիրն իսկ չէ պատրաստուած:

Տասն երեք տարուան մէջ՝ նշանակեալ կալուածէն առնուած վարձքն բազմաբաժնի տոկոսով հանդերձ կազմած է կարելիոր դրամագլուխ մը: Այս դրամագլխոյն և կալուածին տարեկան շահերը կարծենք լի ու լի կը բաւեն բանալու կատարեալ ու բարեկարգ արհեստանոց մը որ լաւ կառավարուելով կրնայ արդիւնաւորել և ծախուցը մի մասն իւր շահէն իսկ վճարել:

Ըստ որում գիտենք թէ արդէն պատրաստ կալուածին շահաւորումն ապա-

հով ու գործունեայ անձանց ձեռքն է և թէ ցարդ տարուէ տարի դիզեալ վարձքերու տոկոսները խղճի մասօք կը բարդուին ու իրենց կարգին կը շահագործուին, չափազանցութիւն չենք գտներ մեր ենթադրած հաշուոյն մէջ. չափազանցութիւն կը գտնենք միայն այդ ամենակարեւոր ու փրկարար հաստատութեան բացուելու մասին ցուցուած համբերութեան մէջ:

Դպրոցէ ելնող մեր շրջանաւարտ ու թերաւարտ պատանեաց ամենամեծ միտքն անգործ կը մնայ. այսքանը գիտնալ բաւ է զգացնելու համար անհրաժեշտ պէտքն՝ արհեստանոցին բացումն այլ ևս չյապագելու:

Եւ նկատեցէք թէ այս հաստատութեան էն ինքիք երիտասարդներն աշխատութեան մէջ ու անոր շնորհիւ պիտի կրնան ստանալ մօթի, սրտի ու մարմնոյ կորով, իւրաքանչիւրը մէկ մէկ ընտանիք պիտի կազմէ, զաւակներ պիտի կրթէ ու ազգին շնորհիւ ընկերական դիրք մ'ստացած ըլլալուն՝ երախտագէտ պիտի մնայ անոր, թերեւս օր մ'ալ անոր մեծագոյն բարերարներէն մին ըլլայ:

Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆՆԱՆ

ՄԵՐ ՊԱԿԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Շատ ժամանակ գաղղիացիներուն մէջ գանգաւ կ'ըլլայ որ՝ իրենց հրապարակագիրները գէշ կը խօսին ժողովրդեան վրայ. մոլութիւն չի կայ որ Գաղղիական ազգին վրայ չի գնեն. ու անանկ մը կը ներկայացնեն որ բոլոր Գաղղիոյ ժողովուրդը՝ բարձր ազնուականութեան սկսելով մինչեւ խոնարհագոյն դասերն՝ անբարոյականութեան մէջ թաթխուած ըլլայ:

Բայ ի Բարիզէն, ուր ամենէն անբարոյական մարդիկ միշտ օտարներն են՝ որոնք քիչ կամ շատ ժամանակ կը կենան մեծ մայրաքաղաքին մէջ, բայ ի Բարիզէն՝ կ'ըսեմ՝ Գաղղիոյ մէկ ծայրէն միւսն ուր որ երթաս, պարկեշտ մարդոց պիտի հանդիպի. աշխատող, խնայող, անխարդախ, անձնուէր մարդիկ, որոնց քրտանց արդիւնքն անդրադոյն Արեւելքի մէջ իսկ կը վայելեն ժողովուրդը. — որոնց խնայողութեան արդիւնքը դրամատուները կը լեցնեն ու դրամական ձգնաժամներ կը փարատեն բովանդակ եւրոպայի մէջ, — որոնց սիրտը միշտ կը բարախէ ու հոգին միշտ կը խոնդալաւ ընական ու բարոյական գեղեցկութեան համար, — որոնց ձեռքը միշտ պատրաստ է աւերակներ նորոգելու՝ ժամանակին կամ բնութեան կամ նմանեաց գործած աւերակները:

Գաղղիացիին՝ արտին մէջ՝ ամենէն սուրբ մարդն է, Գաղղիացիին՝ գործին մէջ՝ ամենէն լուրջ մարդն է, — ինչպէս որ գրականութեան մէջ ամենէն նուրբ մարդն է Գաղղիացին:

Իր յանցանքն ա'ն է որ, այո՛, իր վրայ գէշ կը խօսի, հաստատ զխոնարհով որ սրբայողները զինքը չեն արժեր:

Այս մեր պզտիկ խեղճուկ Հայ ազգին ալ վրայ կը խօսին երբեմն. Մենք ալ կը խօսինք մեր վրայ, օտարներն ալ կը խօսին մեր իմացական ու բարոյական վիճակին վրայ:

Դիտուած է թէ, օտարներն՝ երբ մի միայն գրական մարդիկ չեն՝ ընդհանրապէս գիտակին հակառակ կողմէն դիտելով զմեզ՝ դատաստան կ'ընեն մեր վրայ. «Տեսածնիս ճանճ մը չէ՞. բայց ի՞նչ փոքրիկ ճանճ» եւ երբ դիտուել ձգեն ու մտենան ու մէջը մտեն Հայ ժողովրդեան, միմիայն անբարոյականութիւն կը գտնեն Հայոց մէջ. խաբէութեամբ ապրող, ժողովուրդ մըն է եղեր այն ժողովուրդն, որուն քրտանց կաթիլներն՝ աւազէն աւելի անհամար՝ ամեն օր կ'իյնան հողերուն — ու մերթ քարերուն վրայ: Օտարներն երբեմն այսպէս կը զրպարտեն Հայ ժողովուրդն, որ օտարէն հայ օր մը չէ մուրացած, որ օտար մըրցումէն յաղթահարուած՝ հարկադրուած է հասարակ արհեստներ գործել:

Շահաւէր օտարականներուն անողատ հրատարակութեանց դէմ սակայն որքա՛ն բարի վկայութիւններ կան մեր Հայոց համար՝ անշահասէր ու անխեղճ անսթանաւորութիւններէ: Հայոց վրայ գէշ խօսող օտարներն ընդհանրապէս իրենց երկրին մէջ իսկ աննշան մարդիկ են. իսկ աշխարհս իրենց անուամբ և իրենց ազգեցութեամբ լեցուցած մարդիկ հիացմամբ խօսած են Հայ ժողովրդեան ընդունակութեանց վրայ:

Վկայութիւնները ձգելով՝ վիճակագրութիւններն երբ ձեռք առնենք, այն ժամանակ քանակագիտական պիտի ըլլայ մեր համոզումն Հայուն բարեմասնութեանց վրայ:

Մտաւոր կարողութեանց համար վիճակագրութիւն չը կայ. բայց քննութեանց արդիւնքներէն դիտենք թէ պետական թէ օտար վարժարանաց մէջ Հայ ուսանողք միշտ յառաջադէմներն են: Դպրոցէն դուրս, ուր օր հայցանք կայ, Հայը պատրաստ է արտադրել ամեն տեսակ ապրանք. ձեռքին՝ մաճն ալ կը վայելէ, առաջնորդական մակա'նն ալ, գրիչն ալ բրիչն ալ, վրձինն ալ վիրարութեան գործին ալ եւրոպայի մէջ իրենց արուեստով ապրող նկարիչներ, ուսուցիչներ ու գրիչներ ունինք, բժիշկներ ու դեղագործներ՝ որոնց մին վերջերս Գաղղիոյ կառավարութեան կողմանէ Գաղղիացիի մ'անունով հոս եկաւ, և մենք ճանչցանք մեր հայրենակից եղբայրն յանձին միւսիւ Լադուաի. Խաչիկ Հիւնքեարպէյնտեանն էր: Վահրամ Մանուկեան՝ որ ընալուծարան մը հաստատեց՝ Գերմանական համալսարանաց էն վայելուն վկայականներովն եկաւ հոս:

Իսկ Հայ ժողովրդեան բարոյականին համար: Իրեւն Հայ՝ կեանքիս ամենէն երջանիկ օրն եղաւ այն օրն, այս ամսուան մէջ օր մը, ուր տեղական Հայ թերթ մը կը հրատարակէր կովկասու բարոյական վիճակագիրն: Այդ նահանգին ազգարանակութեանց մէջ էն Հայն ամենէն բարձր բարոյականն ունի. խօսքով չէ, թիւով, վիճակագրութիւնով, պաշտօնական վիճակագրութեան համեմատ: Պիտի առարկուի թէ ուրիշ տեղ այնպէս չէ: Ի՞նչ գիտենք. ուրիշ տեղ բարոյական վիճակագրութիւն կ'այ:

Երեւոյթներն այսպէս չափ անգամ կը

խորեն զմեզ. Ռահանը մարդու գլուխ կը կարծես որ ըլլայ. ծոյլ կարծուող մարդն ամենէն աշխատասէրը կ'ըլլայ: Պէտք է՝ չը խորուելու համար՝ մօտէն նայիլ ամեն բանի, և առանց կանխակալութեան կամ կանխորոշութեան նայիլ, ճշմարտութիւնն երեւան հանելու դիտաւորութիւնով միայն նայիլ: Ժողովուրդին բարեկամ հրապարակագրի մը անշուշտ կը ներուի որ պակասութիւնները մեծցունէ, նոյն իսկ չեղածը եղած ցուցնէ՝ որպէս զի ժողովուրդն ուղղուի կամ չը մոլորի: Բայց ատիկայ միշտ չըլլար: Այնուհետեւ, իրական պակասութիւններ հաստատած տեսնինս, պատճառ եղողները մոնտաճի ցոյց տանք: Զոր օրինակ, երբ մեր տղայոց մէջ կը տեսնենք որ արհեստի, ձեռական արհեստի սէրը կը պակսի, չը վսիւնանք բոլոր ուր յանցանքը մեր հոգաբարձութիւններունն է՝ որոնք մինչեւ այսօր ձեռական արուեստ մը չը գրին մեր դպրոցներուն մէջ. — ինչպէս որ Մադիկի Խմբագրապետն առոր ստիպողական պէտքը զգացուց անցեալ շաբթու օրն էջերուն մէջ:

Մէկ խօսքով, Հայ ժողովուրդն էտպէս աղէկ ժողովուրդ մըն է: Աշխատինք որ լելի աղէկ ըլլայ:

Ե. ՏԵՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

Պ Ա Տ Ի Ը

Այլոց գլուխը մեր բարոյականի այն անձուկ աշխարհն է յորում կ'ապրինք և հոն ապրելու գաղափարը կարծես միտքին բերած ենք մեր ծննդեան հետ:

Մեր փառքն ու պատիւը, բարձրացումն ու աստիճանը ուրիշներու կարծեացը մէջ կը փնտռենք և այսպէս մոլորեալ, երջանկութեան աղբիւրն ալ հոն կը կարծենք գտնել:

Բոլոր մեր գործողութեանց մէջ ուրիշին դիտակցութիւնը միայն գոյութիւն ունի և ոչ մերը, ուսկից հեշտ է հետեւցնել թէ այլոց կարծեաց մոլեգնաբար ընծայուած յարգն մեր ներքին խաղաղութիւնը յաւէտ կը վրդովէ: Եթէ անտարբեր ըլլար մարդ այլոց կարծեաց, ծնունդ չպիտի առնէր իր մէջ կարծեցեալ պատուոյ զգացումն, անպառնութիւնը, ունայնամտութիւնը, ևն, ևն:

Ի՞նչ է ուրեմն պատիւն որոյ քանդուիլն երբ տեսնէ մարդ, իրը ագամանդեաց աշտարակ մը կառուցուած ուրիշին գանկին մէջ, կը դիմագրաւէ վտանգն, կ'անարգէ մահն, արդարացնելու համար այն հին և չափազանցեալ առածը թէ՛ «Պատիւը կեանքին յառաջ»:

Մեր ըմբռնած պատուոյն սահմանը ահաւասիկ. «Առարկայաբար, այլոց կարծիքը մեր արժանեաց նկատմամբ եմքակայաբար, այլոց կարծեաց մեզ ազդած երկիւղը»:

Սահման մը՝ արեւու նման պայծառ գէթ անվիճելի իրողութիւն մ'է այս՝ երբ մեզ կը թուի թէ կենաց գիտակցութիւնն ունինք:

Նա որ անպատիւ է՝ անբարոյ է, ուստի պատիւն՝ բարոյականութիւնն ինքն է:

Այսպէս ուրեմն մենք զմեզ չարաչար կը խորենք հաւատալով թէ բարոյականու-

Թիւերն ի մեզ կ'աճի կը զարգանայ վարձա-
տըրման և սպառնալեաց ներքեւ: Մեր ար-
ժանեաց գնահատումը այլոց կարծեաց մէջ,
մեզ վարձատրութիւն (պատիւ) մ'է: Այլոց
այդ կարծիքը անխափառ պահելու երկիւղը
մեզ սպառնալիք (պատիւ) մ'է: Ահա բարո-
յականութիւնը (պատիւը) մեզմէ դուրս ե-
լած, մեր ետը անգիտակից իւր արարքին,
զուտ բարոյականութենէ հեռի, այլոց չը-
ռայլ գովեստներով սոնքացած կամ այլոց
աննպաստ դատաւարանէն սարսափահար՝
կ'ապրինք պատուաւոր կամ անպատիւ:

Այս սկզբան ծիծաղելի և աւաղելի հե-
տեանքն է ճիգն երեւնալու միշտ բարձր,
փառաց տէր, հարուստ, նոյն իսկ գիտուն,
առանց ըլլալ ջանալու այն մարդը ինչպէս
կ'ուզէ ճանչցուիլ այլոց կարծեաց մէջ, և
այսպէս թողլով մեր ներքին իսկական վիճա-
կըն, ուրիշին դատաւարանը իրր մեր բուն
հոգեկան վիճակն ընդունած, խաղաղ եր-
ջանութեան մը ընդդիմակոյս ուզողու-
թեամբը կ'ընթանանք: Երբ այլոց լաւ կամ
վատ դատաւարանէն կ'ախուսն ունի մէկուն
պատուաւոր կամ անպատիւ ըլլալը, կը նմա-
նի մարդ լարախաղացին՝ իւր նուրբ թելին
վրայ որ ամենափոքրիկ ձախուշ շարժումք
մը կրնայ զինք մէկ ակնթարթի մէջ գետին
ձգել: Ժողովրդի դատաւարանն՝ հիմնուած յա-
ճախ և յաճախ անհիմն, կամ թիւր կամ չա-
րամտութեամբ յերկրեալ վկայութեանց
վրայ, սխալ վճիռ մը կը տարածուի ի լուր
աշխարհի, և ահա՛ միշտ պատուաւոր ապ-
րով կամ ճանչցուող մարդը կ'ընայ գետին՝
գայլին ու աղմին մէջ զոր վատասիրտ,
գիւրահատ և միամտութեամբ շատախօս
անձանց լեզուները միշտ թարմ կը պահեն
անկեալներու և իրենց անբարոյ հաճոյցն
համար:

« Ուրիշին կարծեաց մեզ ազդած երկիւ-
ղը » պատուոյ մասին ունի իւր օգտակարու-
թիւնն այս սպարազայիս, թէպէտ սկզբունք
մ'է որ շատ հեռի է զուտ բարոյականու-
թեան հիմն ճանչցուելէ:

Այսպիսի հիման մը վրայ հաստատուած
պատիւն, որոյ սահմանը ի վերեւ ցոյց տը-
ւինք, կ'սպառնայ այնչափ փորձառու ծե-
րին որչափ երիտասարդին, և այսպէս ծե-
րունեոյն ձերմակ մազերն՝ մեր յարգանաց
առաւիկայն, կրնայ վայրկեանի մէջ դառնալ
լուտանայ աւարկայ:

Մարդ իւր նմանին միշտ պէտք ունի իւր
ամէն ձեռնարկներու մէջ իսկ, և միմեանց
համար ունեցած յարգանաց ու վստահու-
թեան ներշնչումը, կը խոտոտվանիմ, իւր
մեծ և անուրանալի առաւելութիւններն ու-
նի ընկերային կենաց մէջ, բայց այդ յար-
գանքն ու պատիւը անուզողակի արժէք մը
ունին, և բնաւ չեն կազմեր զուտ բարոյա-
կանութիւնը, ճշմարիտ պատիւը:

Յաճախ, կամ աւելի ճիշդ, հանապաղ մեծ
յարգ ու պատիւ կ'ընծայենք անոնց, որոնք
աւելի բարձր ու փայլուն գրից ու վիճակի
մէջ կը գործեն, նկատելով որ այդ կարգե-
րըն ժգուարութիւններով խճողեալ, յո-
րում կ'երեւին ու կը գործեն այն մարդիկ,
աւելի կորով և ոյժ ունենալու են բարոյա-
կան: Ահա այսպէս մենք ստեղծ սխալ խոր-
հելու ենթակայ, դժուարութիւն կը կրենք
կամ բնաւ չենք կարողանար գանազանել
պատուաւոր մարդը պատուոյ մարդէն:

Պատուոյ ընդարձակ նշանակութեան մէջ

մեծ տեղ մը կը գրաւէ նաեւ սեւային պա-
տիւր, որոյ մասին երկու բառ մ'այն ըսե-
լով կ'անցնիմ այս անգամ:

Կինը (որ սխալմամբ գեղեցիկ սեռ կար-
ծուած է) եթէ կ'ուզէ վայրկեան մը դադ-
րիլ « արանց հաւասար ենք » աղմկայարոյց
այլ անօգուտ ազադակէն և ուշադրութիւն
դարձնէ այս պատշաճ հարցին, պիտի տես-
նէ թէ որչափ խեղճ խմսոտ մը ունի պա-
տիւ իւր մասին:

Կինը պատուաւոր է երբ ստեղծի չընենք
ընկերային օրէնքը ամուսնական տեսակէ-
տով և այդիկէ դուրս այլը պահանջ չունի
կնոյմէ պատուոյ մասին: Իսկ աղջկան հա-
մար աւելի եւս թեթեւ է խնդիրը: Ինչ որ
մին ամուսնութեամբ կը գտնէ, միւսն ա-
մուսնաթողութեամբ չէ կարող ձեռք ձգել:
Այն չըջանակը, յորում կ'ապրի կինը և որոյ
կ'ուզէ միշտ ընդարձակել սահմաններն,
ստանձնելու շատ մը պարտքեր, հաւասա-
րութեան խնդրոյն վերջնական լուծում մը
տալու համար նուազ բանաւոր կարծեօք,
յուրետես խմսոտակներու աւելի գանգա-
տանայ տեղի պիտի տան և իւր ապրած
անձուկ չըջանակին մէջ միշտ քննադատու-
թեանց տեղի տուող կին սեռը երբ « հա-
ւասար ենք » ազադակէ, խմսոտակներ կա-
լիլէի խօսքը պիտի բացագանչեն: E pur
si muove:

Ա. ՀԱՄԲԱՐԳԱՅԵԱՆ

ՀԱՅ ՌԻՍՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

Ինձ հետ, կը հաւատամ, թէ բովանդակ
աղնիւ պաշտօնակիցներս ալ, անկեղծ գո-
հունակութեամբ կարդացին Ազգ. Կեդր.
վարչութեան այն որոշումն՝ որով կ'արտօնէ
Ուսուցչական մարմինն՝ այս տարի ևս գըզ-
րոցական արձակուրդի միջոցին իւր տարե-
կան նիստերն ընել՝ կրթական Տեսչին նա-
խագահութեամբ:

Նախորդ երկու տարիներու մէջ գումար-
ուած Ուսուցչական ժողովներուն և այդ
առթիւ օրակարգին մէջ գտնուած կրթա-
կան խնդրոյ մասին արուած որոշմանց գոր-
ծադրութիւնն ինչ աստիճան ալ իրագոր-
ծուած և կամ ինչ չափով ալ նկատողու-
թեան առնուած լինի, ինձ համար, եթէ
չեմ սխալիր, սա պարագայն ինքնին բացա-
յայտ է թէ՛ Ուսուցչաց տարեկան այդ հա-
մախօրութիւնն, կրթական այլ և այլ կա-
րեւոր նիւթերու մ'սին տեղի ունեցած
թեր ու դէմ վիճաբանութիւններն ու կարծ-
եաց փոխանակութիւնք՝ բոլորովին ամուլ
և անփառունակ մնացած չեն:

Եւ նախ, ինքնին առաւելութիւն մը չէ՞
միթէ՞ երբ ուսուցիչք գէթ տարին մի ան-
գամ այդ առթիւ գիրար տեսնեն, գիրար
անձամբ ճանաչեն, իրենց մէջ հիմնական
սկզբունքի, կրթական խնդրոց մասին ներ-
դաշնակութիւն մը կազմեն և դպրոցա-
կան վերամուտին՝ վերսկսին իրենց պաշտօ-
նըն առաւել զխաղցութեամբ և միմեանց
չահուն և արժանապատուութեան անկեղծ
նախանձախնդրութեամբ վառեալ: Ահա այս
ամէն տեսակէտներով, ես մեր վարժապե-
տակին ժողովներն՝ սկզբամբ շատ օգտա-
կար, շինիչ և Ազգին համար կարի արդիւ-
նաւոր և պատուաւոր կը նկատեմ:

Ուստի թողութիւն ըրէք որ այս առթիւ

ուսուցչութեան վերաբերող քանի մը պարա-
գաներու վրայ խօսիմ բացայայտօրէն:

Նախ և յառաջ սա ճշմարիտ է որ՝ առ
մեզ ուսուցչութիւնն՝ հակառակ իւր բարո-
յական ծանր պատասխանատուութեան և
սպառնչ հանգամանացն՝ ինքնին շահաւոր,
ապագայ շինող ասպարէզ մը չէ բացարձա-
կապէս: Սակայն հակառակ այս ամէնուն՝ —
գրական մարդիկ ինչ որ կ'ուզեն թո՛ղ ը-
սեն — իւր ասպարէզին սիրահար և զգա-
յուն ուսուցչին համար՝ իւր մեծագոյն
վարձատրութիւնը յաւէտ բարոյական է:
Ի տես իւր բարոյական ձեռակերտին և իւր
վստահոյց արդիւնաւորման է որ՝ վարժա-
պետը ինքզինքը գերազանցապէս վարձատ-
րուած կը նկատուի, կը հպարտանայ իրաւամբ
և անհունապէս կը հրճուի իւր յաղթանա-
կին համար:

Բայց արդար ըլլալու համար խոստովա-
նինք նաեւ որ՝ այժմ, համեմատաբար՝ ժա-
մանակներն շատ փոխուած են: Հիմայ ընդ-
հանրապէս՝ ուսուցիչք ամուսնական ստանալու
համար այլ ևս խանութ օճախիներ չեն ըս-
պառեր: Ազգն սկսած է գնահատել իւր
գատախարակները: Չարգանալու հետա-
մուտ, կարող և խղճամիտ ուսուցիչներն
այսօր կը փնտռուին, կը մեծարուին և ար-
ժանապէս ալ կը վարձատրուին: Ասոր հա-
կառակը պնդել՝ Ազգին գէթ անիրաւել և
տպերախո գտնուիլ է:

Եւ արդէն կենաց մ'ր ասպարէզին մէջ
գտնուող այն անհատն՝ որ բոլոր սրտով չէ
փարած իւր ասպարէզին, որու համար կենաց
և զարգացման պայմանները՝ լոկ օրը օրին
ապրելու անձուկ և յետադիմական չըջանա-
կէն անդին չեն անցնիր, այնպիսին, կ'ըսեմ,
ի՞նչ իրաւունք ունի իւր ընտրած ասպա-
րէզէն գանգատելու, որով համարձակու-
թեամբ ապերախտ և անգնահատող պիտի
յանդգնի կոչել այն ընկերութիւնն որու
ծառայած ըլլալու յաւակնութիւնն ունե-
նալ կը կարծէ:

Այսպէս է և ճիշդ այս սկզբան վրայ պէտք
է դատել նաեւ ուսուցչութիւնն: Իբր լոկ
գէշ օրի տպաւէն, ուսուցչութիւնը մի
միայն չոր ու ցամաք ապրուստի մը առ-
ժամեայ միջոց նկատող անձինք՝ պէտք է
թողուն, պէտք է հեռանան իրենց արհա-
մարհած այդ ասպարէզէն՝ որպէս զի այդ
մարմինը զառւի, մաքրուի և տակաւ ազ-
նուանալով բարձրանայ այն աստիճանին՝
ուր Ազգն իրաւունք ունի տեսնել զանի:

Արձակուրդին ի՞նչ կ'ընեն Եւրոպացի
ուսուցիչք: — Տարեկան արձակուրդը՝ եւ-
րոպական ուսուցչաց համար լուսագոյն ա-
ռիթ մ'է իրենց հոգնած ուղեղն ու սրա-
տասեալ մարմինը զանազան միջոցներով
կազդուրելու: Նոքա կը ճամբորդեն և լիա-
պէս կը վայելեն վերանորոգիչ բնութիւնը,
բայց մի և նոյն ժամանակ, նման վաճառա-
կանին, դպրոցական անցեալ ամբողջ չըջա-
նին մէջ՝ իրենց դատաւարութեանն առ-
թիւ ի գործ դրած մէթոտներն, դատախօ-
սելու եղանակին մէջ իրենց նշմարած թե-
րութիւններն ու գծուարութիւնները կ'ու-
սումնասիրեն, նաեւ կ'ուսումնասիրեն մեծ
հեղինակութիւններ, լրջօրէն կը պատրաստեն
իրենց յաջորդ ծրագիրները, և այսպէս՝
թարմ ոյժերով, նոր եռանդով ու ոգեւո-
րութեամբ կազմ և պատրաստ՝ դպրոցական
տարեմուտին կը վերսկսին իրենց պաշտօնը:

Հայ ուսուցիչն ի՞նչ կ'ընէ :

Իւր մէկ ու կէս կամ անուանական երկամեայ վաքանսը՝ առողին կրողին ընելով կ'սպաննէ՝ բառին ամենէն պահեստի նշանակութեամբ: Օգտուելի և աղտոտ սրճարանին մը մէջ կամ կը խաղայ, կամ աննպատակ 1-2 ժամու պտոյտ մը կ'ընէ, և կամ դպրոցական յաջորդ շրջանին մէջ ձեռքէ կորսնցնելիք դասերուն համար մտահոգ՝ կը թափառի աստանդական՝ առանց իւր նիհար քսակին գծած սահմանէն դուրս ելնել համարձակելու:

Հասկա ի՞նչ ըսենք և ի՞նչ անուամբ մը կըրտենք այն կարգ մը ուսուցիչներն, որոնք քննութեանց շրջանին մէջ կ'սկսին խմբագրատունները սլքտըկալով՝ իրենց ճիւղին և աշխատութեան համար գովասանք մուրալու, ուսուցիչներ՝ որոնք վաքանսին մէջ — և ուրիշ տեսներն ալ — Հոգաբարձուաց և թաղականներու տուններն ու գործատեղիները կ'երթեւեկեն ամէն օր, առուտօտէն մինչեւ երեկոյ՝ պաշտօն մուրալու, իրենց պաշտօնակցին հացը գողնալու, սա կամ նա ուսուցիչն պաշտօնը նուազուրդի դնելու համար: Այո՛, դժբաղդաբար՝ մեր մէջ ասանկ վարժապետներ ալ կը գտնուին՝ որոց ընթացքը և ո՛չ մէկ կերպով կ'արդարանայ՝ քանի որ ամբողջ վարժապետութեան պատիւը կը վտանգէ:

Կը հասկնամ երբ ուսուցիչ մը պարկեշտ միջոցներով կը հետամտի իւր տրամագրելի ժամերուն համար գիմուսներ ընելով պաշտօն միտուէ և կանխաւ — առանց ուրիշին հային աչք տնկելու — ինքզինքն սա կամ նա վարժարանին ընտրելի նշանակել տայ: Եւ մինչեւ որ Հայ վարժապետութիւնը իւր մէջէն այն կարգի անպատուարեք միջոցները չվանէ, մինչեւ որ ինքն իրմով չազնուանանայ ու չբարձրանայ՝ իրաւունք չունի պահանջել Ազգէն՝ որպէս զի զինքն մեծարէ ըստ արժանւոյն:

Վարժապետական ժողովոյ յառաջիկայ գումարմանն առթիւ կը խորհիմ թէ՛ որքան օգտակար կ'ըլլայ օրակարգն անցունել Ուսուցչաց « Պահեստի սնտուկ » ի խնդիրը:

Հոգ չէ՛, նորէն խօսինք, գեղեցիկ ճառեր կարգանք, կրթական խնդրոց վրայ թեր ու դէմ վիճարանինք, բանաձեւեր չափենք ու ձեւենք, բայց այս ամէնուն հետ մեր ապագայի խնդիրն ալ չմոռնանք: Հիւսանք, ձեր ու անկար վարժապետներն ալ մեր մտադրութեանն, առարկայ ընենք, մուրացիկի նման, ինչպէս պատահեցաւ վերջերս, հիւսանք վարժապետի մը համար սլանակ պտըտցնելու պէս՝ ասոր անոր քսակին չգիմենք: Ամենայեւորն էսնաճուրիւնն անգամ իւր մէջ ունի այս ձեւ կողմակերպութիւն մը: Թո՛ղ ուսուցիչք ալ սկզբամբ ընդունին և գործին մանրամասնութիւններն ուսումնասիրելու համար կողմէն մասնաժողով մը որ բերէ մեզ գործնական ծրագիր մը, որու պիտի համակերպինք սիրով և պիտի տամք մեր ամսականաց մէկ մասը: Սոյն կարեւոր խնդիրը ջերմապէս կը յանձնարարեմ Պատ. պաշտօնակցացս խորին ուշադրութեան:

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Հ Ա Մ Ա Ր Ա Կ Ա Լ Ը

Դեռ կան մարդիկ, վաճառական մարդիկ որ կը ծաղրեն համարակալութիւնը, չեն ուզեր ընդունիլ որ այն ալ գիտութիւն մ'է, գեղեցիկ, օգտաշատ և անհրաժեշտ գիտութիւն մը մարդկային ազգի յառաջագիմութեան գործի մէջ: Պետութիւնք սկզբունքով ճանաչելով համարակալութեան անհրաժեշտութիւնը, սահմանած են որոշ օրէնքներ, որով վաճառականէն կը պահանջուի հաշուեմատեաններու ճշգրտութիւն ըստ համարակալութեան:

Այո՛, համարակալութիւնը մի բարձր գիտութիւն է, ուրիշ կախումն ունի ամէն ինչ, թէ՛ քաղաքատնտեսութիւն, թէ՛ վաճառականական տուր և աւ և թէ՛ դրամական շրջանառութեան զարգացումն...: Համարակալութեան կախումն ունի մի երկրի, մի ժողովրդի կամ մի անհատի յառաջագիմութեան գաղտնիքը, նորա ճշմարիտ կատարելագործումը իւր ընտրած ասպարիզի, իւր սկսած գործի մէջ...

Համարակալութիւնը վարպետ մարդու ձեռքով լաւ և կանոնաւոր կերպով յղկած մի հայելի է, ընդունակ ցոլացնելու ամէն մի գործողութիւն իւր բոլոր մանրամասնութեամբ: Եւ համարակալութեան միջոցաւ է, որ կարելի կը լինի՝ ուղղած ըստ ճշմարիտ գաղափար ստանալ մի անհատի, մի ժողովրդի, մի ազգի և մի պետութեան տընտեսական վիճակի, նիւթական կարողութեան մասին: Պէտք է խոր, շատ խոր կերպով թափանցել այդ մեծ գիտութեան գաղտնիքի մէջ, յարգանքով նայիլ անոր, բարեխղճութեամբ ու ճշգրտութեամբ հետեւիլ նորա օրինաց ու կանոնաց, — այն ժամանակ միայն հասկնալի կը լինի թէ՛ ի՞նչ է համարակալութիւնը և թէ՛ որքա՛ն մեծ բարիքներ են ծածկուած այդ չոր ու ցամաք թուանշաններու մէջ:

« Աւետիսեան և Ընկ. » առեւտրական տան գլխաւոր համարակալը՝ Ալեքսանդր Մովսիսեան՝ շատ լաւ ըմբռնած էր այդ գաղտնիքը, որուն նուիրուած էր ամբողջ հոգով, համարեա՛ մի քառորդ դար, և որու նկատմամբ ունէր մեծ հաւատք ու խորին ակնածութիւն:

Սկզբները՝ նա, որպէս և ամենքը ընտանաբաշտ, շատ երիտասարդ էր: Ի հարկէ հետզհետէ հասունեցաւ նա, կատարեալ մարդ դարձաւ և այդ հասուն այրական տարիքէն ալ անցնելով, թեւակոխեց հասակի այն սահմանը, ուր մարդս կ'սկսի զգալի կերպով ծերանալ: Սակայն միշտ և ամէն ժամանակ նոյն խղճամբով պաշտօնեայն մնաց Ալեքսանդրը՝ իւր պարտականութեանց մէջ ունեցած ծայրայեղ ճշգրտահասութեամբ, օրինաւորութեամբ և ջանասիրութեամբ, համարակալութեան գիտութեան շնորհիւ փառաւորուեցաւ, և համարակալութեան մեծ արհեստը « Աւետիսեան և Ընկ. » առեւտրական տան մէջ հասցուց ամենաբարձր կատարելութեան:

Մեր այս կարծիքին համոզուելու համար՝ կը բաւէ մի քննական նայումք արձակել իւր աշխատանոցին վրայ:

Երկու մեծ սենեակներ յատկացուած էին համարակալութեան, ուր անվիճելի կերպով կը տիրէր Ալեքսանդրը: Պատերը վար-

դարուած էին՝ լուրջ բայց շատ ուրախ գոյնով ներկուած պատառներով, նոյն պատերու երկայնութեամբ կարգով դրուած էին պահարաններ, կախուած էին զանազան կեռեր ու բռնիչներ՝ պահելու համար ամէն տեսակ հաշուական թղթեր: Ձախ անկիւնը դրան մօտիկ դրուած էր ընդօրինակիչ մեքենան իւր բոլոր պիտոյքներով, ինչպէս են՝ ծծիչ թղթեր, ջրաման, վրձին, և այլն: Ուրիշ տեղ մը դրուած էր զամբիւղը՝ աւելորդ թղթերու պատառուածքներու համար, թղթապանակ, և ի լրումն այս բոլորի՝ համարակալութեան վերաբերեալ տետրակներ, ինչպէս են՝ թերթատներ, ձեռատետրեր, օրատետրեր, սնտուկի տետրակ, պարտականաց կամ պահանջատետրաց տետրակ, գնման և վաճառման տետրեր, մթերատետրեր, ստանալի մուրհակաց կամ վճարելի մուրհակաց տետրակներ, ապրանքային, ընդունելի հրամանաց, տան ծախուց տետրեր, մայր հաշիւ... մեծ տետրակներ, փոքր տետրակներ, ամենափոքր տետրակներ՝ արձանագրութիւններով և առանց արձանագրութեան, կաշի պատեաններու մէջ, չքեղ և ամուր կաղնով, անկիւնները դեղին պղինձով ամրացած, մաքուր և շատ մեծ խնամքով մասունքի պէս պահուած, վերջապէս չորս կողմը տետրակներ, տետրակներ և դարձեալ տետրակներ՝ լեցուն ո՛չ այնքան խօսքերով, որքան թուանշաններով, միմիայն թուանշաններով:

Մի քանի պաշտօնեայնէր իրենց դրամաւորներու վրայ հակած՝ կ'աշխատէին մեծ ջանասիրութեամբ ու խորին ուշադրութեամբ: Կատարեալ լուծութիւն կը տիրէր այնտեղ և գրչի ձեռքը կամ թղթի մեղմ շաշիւնն էր միայն, որ կը խանգարէր զայն:

Սակայն այդ լուծութիւնը նման չէ ձանձրացուցիչ, սպանիչ լուծութեան. ընդհակառակը վեհ, գործնական լուծութիւն էր այն, թուարանական-հաշուական լուծութիւն, որ ունէր իւր մէջ մի անբացատրելի վսեմութիւն, աշխոյժ ու կրօն... Ալեքսանդրը Մովսիսեան շրջապատուած այս ամենով, որպէս տէր այս բոլորի, ինքն ալ հակած էր իւր յատուկ դրամաւորի վրայ, իւր ամբողջ միտքը, ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած իւր առջեւ փռուած անվերջ թուահամարներու վրայ: Եւ ոչ մի վայրկեան կարելի էր պարապ գտնել զինքը. նա շարունակ զբաղած էր մի որ և է հաշուով, հաշուական մի որ և է գործողութեամբ, և վա՛յ անոր որ կը համարձակէր այդպիսի վայրկեաններու մէջ խանգարել « Աւետիսեան և Ընկ. » առեւտրական տան գլխաւոր համարակալը, Ալեքսանդր Մովսիսեանը:

Այո՛, Ալեքսանդր հասարակ մարդ չէր, հասարակ պաշտօնեայ չէր և ոչ իսկ վարձկան բանուոր, բանով միմիայն իր օրական պարէնը հայթայթելու համար, իւր ռոճիկի չափ և դեռ մի փոքր էլ պոկատ, առանց իւր պաշտօնի մեծութիւնը ու վսեմութիւնը ըմբռնելու: Ո՛չ, նա այս կարգի մարդերէն չէր. նա մի տեսակ բանաստեղծական աւելն ունէր դէպ ի իւր պաշտօնը, որուն կապուած էր ինքնամոռացութեան և ինքնազոհութեան հասած մեծ սրտով:

Երբ Ալեքսանդր իւր պաշտօնի գլուխը կ'անցնէր, և իւր աթոռի վրայ նստած՝ իւր նուիրական դրամաւորներն վրայ կը խոնար-

հէր, այդ րոպէին նա այլ ևս մարդ չէր, այլ ևս Ալեքսանդրը չէր, այլ մի ուրիշ բան, մի անսովոր էակ, ոգի առանց որ և է մարդկային զգացման, որով սրտին այլ ևս անծանօթ էին թէ՛ սիրոյ յուզումները, թէ՛ դժբաղդութեան սոսկումները և թէ՛ այլ ամէն բան, որոնք կարող են հասարակ մահկանացուի սիրտն ու միտքը յուզել: Այո՛, նա մարդ լինելէ դադարելով, կը գառնար լոկ թուանշաններ, երբ կարծես և՛ իւր շնչառութիւնը և՛ իւր թոքերու ելեւէջը և՛ իւր երակներու զարկը և՛ աշաց թարթումն և այլ ամէն բան կը համապատասխանէին ճիշդ այն թուանշաններուն, որոնք տարածուած էին նորա առջեւ, որոցմով ըզբաղուած էր նորա ուղեղը: Ամբողջովին թաղուած իւր տետրակաց, իւր հաշուական գործողութեանց մէջ, նորա ամբողջ մտածութիւնը կը կեդրոնանար մի բանի վրայ, այն է՝ ամէն բան կատարել իւր ժամանակին, նոյնութեամբ և ճշգրտութեամբ: Իւրաքանչիւր մի հաշիւ, մի թիւ և մի կոպէկ դնել իւր սեփական տեղը և հաշուական այս բոլոր գործողութիւնները կատարել այնպէս, որ այդ անթիւ տետրակներէն, անհամար հաշիւներէն և միլիոններ կազմող թուանշաններէն և ոչ մէկի մէջ որ և է կերպիւ չկարենայ սպրդիլ որ և կեղծութիւն, որ և է սխալ կամ տարակուսանք յարուցանող մի չնչին կէտ: Արջապէս ամէն բան կատարուած տեսնել անթերի, արհեստի պահանջած բոլոր նորութեամբ, — ահա՛ Ալեքսանդրի ցանկացածը:

Բայց «սխալիւ մարդկային է» առածի նման, որքան ալ ճշգրտապէս էր Ալեքսանդրը, որքան ալ ուշադիր ու աշխատասէր, այնու ամենայնիւ կը պատահէր, և յաճախ, որ նորա հաշուականներու մէջ սխալներ սպրդէին: Եւ ըստ օրինի պէտք էր փնտռել այդ սխալները, պէտք էր գտնել: Այսպիսի պարագայի մէջ Ալեքսանդր ինքզինքը կը համարէր ամենաթշուառ և անբաղդ մարդը աշխարհի վրայ. նա ո՛չ կ'ուտէր, ո՛չ կը խմէր և ո՛չ կը քնանար. նա չուէր հանգստութիւն, չուէր սիրտ դէպ ի եւ ոչ մի բան. չըջապատող և ո՛չ մի աւարկայ չէր հետաքրքրեր զինքը: Նա լարուած ուշադրութեամբ կը մտածէր միայն, ուրիշ կրնար յառաջ գալ այդ սխալը, ինչպէս կրնար սպրդած լինել՝ հակառակ իւր այնքան մեծ ուշադրութեան, ուր պահուած էր այդ սխալը կամ շուտով պիտի գտնուէ՞ր... և նա չէր գիտեր ո՛չ իւր անձին և ո՛չ ստորադրեալներու վրայ: Սովորական ժամերու մէջ ի հարկէ նոքա կը պարագլին օրուան մէջ կատարուած առեւտրական գործառնութեանց արձանագրութեամբ: Բայց կէս օրէն վերջ, նոյն իսկ մինչեւ գիշերուան շատ ուշ ժամերը, տետրակներուն առաջ նստած՝ կը քրքրէին, կը թղթատէին, անոնց մէջ սպրդած սխալը գտնելու համար: Բնականաբար վերջի վերջոյ սխալը կը գտնուէր, բայց մինչեւ գտնուիլը՝ որքան կը տանջուէր Ալեքսանդր և որքան կը տանջէր իւր ստորադրեալները: Հակառակ ամենամանրազնին խուզարկութեան, կը պատահէր երբեմն, որ սխալը բաւական երկար ժամանակ չէր գտնուէր. սակայն այսպիսի պարագայներու մէջ յանցաւորը նոյն ինքն՝ Ալեքսանդրն էր: Նորա բնաւորութիւնը անցողական էր, նա ջղային

կազմուածքի տէր մի մարդ էր, անհամբերութեան շատ մօտ, որով նա՛ մի սխալ փնտռելու ժամանակ՝ մէկէն միւսը կ'անցնէր, կ'սկսէր փնտռել մի քանի տետրակներու մէջ միանգամայն, և այն ա՛լ մի քանի տետրէ տետրով, չուտով կը յուսահատէր, այդ եղանակը ձգելով, կ'ընտրէր մի այլ եղանակ, այդ ալ չուտով թողնելով կ'սկսէր երրորդ, չորրորդ և աւելի շատ եղանակներ, և այսպէս կը խճճուէր, կը մոլորուէր միլիոնաւոր թուանշաններու մէջ, այնպէս որ ինքն ալ չէր կրնար իւր ըրածն ըմբռնել: Այսպիսի մի սէր դէպ ի իւր ստանձնած գործը, այսքան անձնուիրութիւն դէպ ի իւր պաշտօնի պարտականութիւնները, չէին կարող չներգործել Ալեքսանդրի անհատական կեանքի վրայ ընդհանրապէս և իւր ընտանեկան կեանքի վրայ մասնաւորապէս, ինչպէս ներգործեց ալ:

Շարունակ թաղուած իւր տետրակաց մէջ, շարունակ զբաղուած իւր սիրելի թուանշաններով ու հաշիւներով, և ինչպէս ըսինք, մինչեւ անգամ շատ անշուն սխալի համար վրդովուելով, նա ժամանակ չուէր մտածելու իւր ընտանեաց վրայ: Հազիւ կը սպասէր որ նա ընտանեկան կեանքի մանրամասնութեանց մէջ մտնէր, իւր կինը առաջնորդէր առտին պարագումուններու մէջ, կնոջը հաճելի եղանակաւ՝ նորա քրոջ զգացումները ու քաջահոգութիւնները փայտայելով:

Բարեբաղդաբար Ալեքսանդր հանդիպած էր այնպիսի մի կնոջ, որ ամենեւին պէտք չուէր առաջնորդի կամ որ և է խրատուի: Նա իւր սեփական խելքով ու ընդունակութեամբ իւր տունը արդէն դրած էր բաւական նախաձեռնի պայմանաց մէջ: Աննան, — այսպէս էր Ալեքսանդրի կնոջ անունը, — դեռ շատ երիտասարդ էր, աւելի փոքր քան իւր ամուսինը: Կը սիրէր խնդալ, ծիծաղիլ, շատախօսել. կը սիրէր միշտ ուրախ լինել, հիւր գնալ, հիւր ընդունիլ... Բայց այդ ամէնը արդէն չէին լինել իրեն՝ ու՛շադրութեամբ կատարելու իւր տնտեսական պարտականութիւնները և իւր միակ դստեր դաստիարակութեան գործը, որ այդ ժամանակ ութ տարեկան էր: Հակառակ Ալեքսանդրի տարօրինակ բնաւորութեան, միմիայն իւր համարակալութեան արհեստին նուիրուած լինելուն, Աննան կը սիրէր իւր ամուսինը, կը դուրսգրար նորա վրայ ինչպէս փոքրիկ երեխայի մը վրայ, միեւնոյն ժամանակ ցոյց տալով մեծ յարգանք և ակնածութիւն դէպ ի նա, որպէս տան գլխաւորի և կերակրողի: Իւր և իւր ընտանիքի պատուին արատ բերող և ոչ մի բան չէր անցնէր այդ երիտասարդ կնոջ մտքէն, և եթէ մէկը համարձակէր կարծիք յայտնել թէ ուշ կամ կանուխ նա պիտի խախտէ ամուսնական կապի սրբութիւնը... Աննան սոսկ մամր յետ կը փախչէր անկէ, որպէս եւան՝ խաբող չար սատանայէն... Իրաւ է որ Ալեքսանդր չարաբարացուց Աննայի օրիորդական վարդապետ յոյսերը, նորա գեղեցիկ ցանկութիւններն ապագայի մասին, իրաւ է որ նա աւելի կոշտ, սառն և անտարբեր գտնուեցաւ իրեն նկատմամբ և կարծես իւր տետրակներէն ու թուանշաններէն դուրս իրեն համար գոյութիւն չուէր մի այլ սիրելի բան, սիրելի տարակայ, բայց և այնպէս Աննան չուտով ընտելացաւ այդ կեան-

քին և իւր կեանքը շրջապատեց այնպիսի պայմաններով, որոց շնորհիւ այնքան ծանր ու զգալի չէր լինել ամուսնոյն՝ իրեն և իւր ընտանեաց նկատմամբ ունեցած սառնութիւնը: Նա ունէր ծանօթներու մի նեղ շրջանակ որոց մօտ և որոց հետ կ'անցունէր նա իւր ազատ ժամերը. բաց աստի, նա կը յաճախէր նաև թատրոն, կը գտնուէր պարահանդէսներու և նուագահանդէսներու մէջ և պէտք է խոստովանիլ որ նա ունէր իրեն համար ամէն ժամանակ և ամէն ինչ զոհելու այնքան խնկարկունք, որոցմով իրաւամբ կարող էր պարծենալ: Բայց և այնպէս, ինչպէս վերն ասացինք, երբեք և ոչ մի պարագայի մէջ կարելի չէր կասկածիլ թէ ստնակիւ կ'ընէ Ալեքսանդրի պատիւը: Այո՛, նա շատ հեռու էր այդ ազատ մտածութիւններէն, որով մարդկանց առաջ թէեւ կը ներկայանար շատ պարզ, շատ անշուք կերպով, բայց միշտ վեհ ու յարգալից:

Այսպէս անցաւ տաս տարի:

Մովսիսեաններու դուստրը մեծցաւ և եղաւ մի գեղեցիկ օրիորդ: Այն անբացատրելի կանացի զգացումը, զոր Աննան չըկարողացաւ գտնել իւր ամուսնոյ մէջ, նա զայն կը գտնէր իւր դստեր մէջ և նորա մայրական քնքոյշ սիրտը կը լեցուէր անսահման բերկրանքով:

Բայց այդ ժամանակ իսկ պատահեցաւ մի սոսկալի դժբաղդութիւն: Գայիանէն, — այսպէս կը կոչուէր օրիորդ Մովսիսեան, — ուսանող էր գիշերօթիկ վարժարանի մէջ: Նա մի օր դպրոցէն տուն դառնալով, յայտնեց՝ թէ տկար է, իսկ երեկոյեան մտաւ անկողին: Յայտնուեցաւ որ սառնակի ջերմութիւն ունէր, սկսեց դառանցել և անզգայաբար գալարուիլ անկողնի մէջ, մեծ երկիւղ պատճառելով մօրը: Հրաւիրուած բժիշկներն անկարող եղան հիւանդութեան մասին դրական եզրակացութեան մը գալու, որով հանգստանար դժբաղդ մօր սիրտը: Գալով Ալեքսանդր Մովսիսեանին... նա այդ ժամանակ միջոց չուէր կնոջ և աղջկան վրայ մտածելու. նորա միտքը՝ որպէս միշտ՝ կեդրոնացած էր իւր հաշուական տետրակներու մէջ, մանաւանդ այդ րոպէին նորա տետրակներու տարեկան ելեւմուտքը հաշուարակելու չէր գար, պարտի և պահանջէի մէջ ճիշդ Ա կոպէկի (2 փութայ) տարբերութիւն կար, և ահա՛ այդ երրորդ օրն էր, որ Ալեքսանդր իւր ստորադրեալներու միասին կը չարչարուէր գտնել այդ չարանեք Ա կոպէկը...

Այս երեւոյթը Աննայի վրայ շատ ծանր տուաւորութիւն գործեց. նորա մէջ սկսաւ մուտք գործել մի տեսակ վրէժխնդրական զգացում դէպ ի իւր այնքան տարուան սիրած ամուսինը, տեսնելով որ միակ դստեր հիւանդութիւնն իսկ չկարողացաւ շարժել Ալեքսանդրի սիրտը, տեսնելով որ քարասիրտ հայրը ոչ միայն տունը չմնաց իւր կնոջը օգնելու, ոչ միայն չնստաւ իւր միակ աղջկան անկողնի մօտ, այլ և նորա հիւանդութեան լուրը լսեց շատ անտարբերութեամբ, որպէս շատ հասարակ բան և բաւականացաւ բժշկաց և դեղորէից համար դրամ միայն տալով...

Գայիանէն, դեռաբաց վարդի այդ կոկոնը, մեռաւ երեքօրեայ հիւանդութենէ

վերջ, կէս օրին, ճիշդ այն վարկենին, երբ զարնան արեւի ոսկեփայլ ճառագայթներն իրենց ամբողջ հրապույրով ներս ընկած էին հիւանդի առանձնատենեակը, նորա դագաղի վրայ՝ կարծես գէպ ի կեանք կոչելու այդ վաղամեռ ծաղիկը, կարծես կենսատու ոգի փչելու նորա մէջ:

Հուսահատ էր, խեղցնոր էր Աննան. նա այդ ժամանակ պէտք ունէր օգնութեան, նորա քայքայուած մայրական սիրտը կարօտ էր սիրտիւնքի, կարօտ էր մխիթարութեան, և այդ օգնութիւնը, այդ սփոփանքը մխիթարութիւնը կը փնտռէր նա իւր սիրած ամուսնոյն մէջ...

Մարդ զրկեց Ազեքսանդրին...

Ոչ իսկ դատեր մահը կարողացաւ շարժել այդ թուանշաններէ բաղկացած մարդու սիրտը: Նա հաշուէ մէջ կորսուած չ կուպէկը դեռ չէր գտեր. նա դեռ կը փնտռէր զայն եւ զրկուած մարդուն պատասխանեց թէ ինքը տուն կ'երթայ սովորական ժամուն և հրամայեց որ այլ եւս հանդարտ թողուն գինքը... Այդ դեռ բաւական չէր. « Թուանշաններու » մարդը մինչեւ անգամ հայտնեց լրաբերին, որ իւր անկողնէն ներկայութեամբ համարձակէր էր Տոմարակալութեան սփոսի խորին հանգարտութիւնը վրդովել...

Ազեքսանդր զրկուեցաւ իւր միակ դաւանէն, իսկ նորա թաղումէն մի շարժման զրկուեցաւ նաեւ իւր կնոջմէն: Այս վերջինն՝ Աննան՝ չկարողացաւ հանդուրժել ամուսնոյ այդ աստիճան պաշարիւնութեան, չկարողացաւ տուանց զգուանքի և հակաբանաց նայիլ նորա այնքան անզգայութեան և անտարբերութեան վրայ: Բաժնուեցաւ անկէ, գնաց իւր հօրը տունը՝ յաւիտեան և ոչ մի պայմանով չվերադառնալու համար « Աւետիսեան և Ընկ. » առեւտրական տան այնքան հաշտուած առաջնակարգ համարակալի մօտ:

Բայց Ազեքսանդր այս կրկնակի կորստեան հանգէպ ցոյց տուաւ նոյն սառն անտարբերութիւնը... Նա մի բանով միայն ուրախ էր, այն է — որ գտաւ կորած շարանենգ կողմը. իսկ մնացածը նորա համար միեւնոյն էր, նորա համար այլ եւս ոչինչ գոյութիւն չունէր...

Թարգ. Ռուսերէնէ ԱՐՇԱԿ

Ձ Ի Ի Ն Ա Ս Պ Ի Տ Ա Կ

Ձմեռ օր մը, ձիւնը կը տեղար բարդ ի բարդ, որպէս թէ երկինք արծաթեայ ծաղիկներ ցանկր երկրի վերայ:

Թագուհի մը կար նստած իւր սրաւտան պատուհանին առջեւ. կար կը կարէր:

Այս պատուհանը երեսնութիւն ամենազեղեցիկ սեւ փայտէն շինուած էր. որովհետեւ Թագուհին զբաղած էր դիտել ձեան տեղաւոր, իւր ասեղը մտած խայթեց. արեան երեք կողմերը հոսեցան ձեան վրայ և երեք կողմիւ արտաներ ձեւացուցին: Տեսնելով թէ օրքան այս ծիրանագոյն արիւնը ձեան սպիտակութեան հակապատկեր մը կը ներկայացնէր, Թագուհին ըսաւ.

— Կուզէի ունենալ դաւակ մ'որուն մօրթը այս ձիւնին պէս սպիտակ ըլլար, որուն այտերն ու շրթներն այս արեան նման կարմիր ըլլային և որուն աչերն, արտեւանունքըն ու վարսերը այս երեսնութիւն չափ սեւաւ:

Ժիշդ այդ պահուն կ'անցնէր ձեան հաւերժահարսը իւր թեթեւ շրջագոստով. լսեց Թագուհւոյն աղաչանքը ու զայն գործադրեց: Ինն ամիս վերջը, Թագուհին աղջիկ մը ծնաւ. մօրթն էր սպիտակ իբրեւ ձիւն, այտերն ու շրթներն կարմիր իբրեւ արիւն, աչերն ու արտեւանունքն սեւ իբր երեսնութիւն:

Բայց Թագուհին միայն աղջիկը կրցաւ համբուրել ու մեռաւ, ըսելով թէ կը փափաքէ որ իւր աղջիկը կոչուի Ձիւնասպիտակ:

Տարի մը վերջ ուրիշ կին մ'առաւ Թագուհորը՝ չափազանց գեղեցիկ բայց շատ հպարտ ու անպարծ, մինչդեռ միւսն աւելի խոհեմ ու քայքայաբարոյ էր: Ձիւն կրնար հանդուրժել այն գաղափարին թէ աշխարհի մէջ որ և է կին մը կրնար հաւասարիլ իւր գեղեցկութեան:

Կնքամայրը յաւերժահարս մ'եղած էր. իրեն տուած էր տարօրինակ զօրութեամբ հայելի մը:

Երբ Թագուհին այս հայելւոյն մէջ նայէր, կ'ըսէր. « պատը կախուած պզտիկ հայելի, բոլոր երկրին մէջ ո՞րն է ամենէն գեղեցիկը » Պզտիկ հայելին իրեն կը պատասխանէր.

« Գեղեցիկդ Թագուհի, դու ես գեղեցկագոյնը »

Հպարտ Թագուհին գոհ էր, փսնջի գիտէր թէ հայելին ճշմարտութիւնը կ'ըսէ:

Սակայն Ձիւնասպիտակ օր քստ օրէ կը մեծնար, աւելի կը գեղեցկանար, այնպէս որ երբ տասը տարուան եղաւ, գեղեցիկ էր, գեղեցկագոյն օրուն մը հանգոյն, աւելի գեղեցիկ քան Թագուհին:

Արդ, օր մը երբ այս վերջինը կը հարցնէր հայելւոյն. « պատը կախուած պզտիկ հայելի, բոլոր երկրին մէջ ո՞րն է ամենէն գեղեցիկը » Հայելին փոխանակ սովորականին պէս պատասխանելու, « դու ես » ըսաւ, « Ձիւնասպիտակն է »:

Թագուհին բոլորովին տակն ու վրայ եղաւ, նախանձէն տագնաւեցաւ, ինչ որ չը գեղեցկացնէր զինքը, Ամեն անգամ որ Թագուհին հանդիպէր Ձիւնասպիտակին, սիրտը կուրծքին մէջ կը ճգմուէր, այնքան կ'ատէր դեռատի աղջիկը:

Վերջապէս նախանձն միշտ աճեցաւ սրտին մէջ՝ ինչպէս որում արտին մէջ, այնպէս որ այլ եւս չկարենալով հանգչիլ գիշեր ու ցերեկ, առաւօտ մը որսորդ մը բերել տուաւ և ըսաւ.

— Այս տղան անտառը տար, որպէս զի այլ եւս չտեսնեմ զայն:

Որսորդը հնազանդեցաւ, տղան անտառը տարաւ, բայց երբ որսի դանակը հանեց սպաննելու համար աղջիկը, տակալ մահուան վտանգի մէջ տեսնելով ինքզինքը, ծնրադրեց ու սկսաւ արտասուել:

— Ահ, սիրելի որսորդ, կ'աղաչեմ, կեանքըս չնսրէ ինձ, անտառին մէջ այնչափ հեռու պիտի վաղեմ, ոչ ոք պիտի գիտնայ թէ ես կ'ապրիմ, երբեք տուն չալիսի դառնամ: Ձիւնասպիտակ այնքան գեղեցիկ էր որ որսորդին դուրը շարժեց:

— Օն, վաղէ անտառին մէջ, խեղճ տղայ ըսաւ.

Այս ըսելով կը մտածէր. Անտառին մէջ շատ վայրենի անասուններ կան, պիտի գիշտեն զայն: Նոյն միջոցին եղնիկ մը կ'անցնէր. որսորդը նետով սպաննեց զայն, յե-

տոյ բանալով կուրծքը՝ սիրտը առաւ տառաւ:

Գալով փոքրիկ տղուն, անտառին մէջ առանձին մնացած էր. ինչպէս որ խոստացած էր, սկսաւ խոյս տալ. մինչեւ որ ուժը սպառեցաւ, վազեց: Բայց մորենիները կը հեռանային իւր քայլերէն. կատաղի կենդանիներն ալ առանց չարիք մը հասցնելու անոր անցնիլը կը տեսնէին:

Իրիկուան տունները, փոքրիկ տնակ մը նշմարեց: Ժամանակ էր, այլ ևս սրունքները չէին կարող կրել զինքը:

Տնակը սիրուն էր, գեղանկար գիրք մ'ունէր, տասը քայլ հեռու աղբիւր մ'ունէր, պարտիզին մէջ գեղեցիկ պտղատու ծառեր: Դեռատի աղջիկը իւր ափով մի քանի կաթիլ ջուրով ծարաւը յագեցուց, հանգըստանալու համար մտաւ տնակը: Դուռը վրայ եղած էր. Ամեն ինչ պզտիկ էր տան մէջ, բայց վերջին աստիճան մաքուր: Վրան ծածկոյթով պզտիկ սեղան մը, եօթը պնակներ շարուած սեղանին վրայ: Իւրաքանչիւր պնակ ունէր իւր փոքրիկ գգալը ու դանակը, պզտիկ պատառաքալը ու պզտիկ սրբուակը: Պատին կախնուած էին եօթը պզտիկ անկողնիներ ձիւնի նման սպիտակ սաւաններով:

Դեռատի փախստականուհին, որ շատ անօթի էր, մէկ պնակէն քիչ մը բանջարեղէն կերաւ ու հաց, սրուակին մէջէն քիչ մը գինի խմեց. կրնար դիւրութեամբ ու խորթանօք ուտել ու ըմպել, սակայն չուզեց:

Յետոյ սրովհետեւ յոգնած էր, գնաց քնացաւ անկողնիներէն միոյն մէջ: Բայց ոչ մին իրեն յարմարեցաւ, միայն եօթերորդը քիչ շատ յարմարեցաւ:

Հոն քնացաւ ինքզինքը Աստուծոյ յանձնելով:

Երբ գիշերը վրայ եկաւ, եօթը տէրերը տուն մտան: Եօթը լոյս վառեցին. այն տուն տեսան թէ մէկը եկած էր, քանզի ոչինչ կը գտնուէր այն կարգաւորութեան մէջ յորում թողած էին:

Առաջինը ըսաւ.

— Ո՞վ նստած է աթոռիս վրայ:

Երկրորդը ըսաւ.

— Իմ պնակէս ո՞վ կերած է:

Երրորդը ըսաւ.

— Հացս ո՞վ կերած է:

Չորրորդը.

— Բանջարեղէնիս բաժինը ո՞վ կերած է:

Հինգերորդը.

— Պատառաքալիս ո՞վ դպած է:

Վեցերորդը.

— Դանակիս ո՞վ կտրած է:

Եօթերորդը.

— Սրուակէս ո՞վ խմած է:

Այն տուն առաջինը իւր շուրջը նայեցաւ, նշմարեց թէ մէկը կը քնանայ եօթերորդ գաճաճին անկողնոյն մէջ որ ամենէն մեծն էր:

Տե՛ս, մէկը կը քնանայ անկողնոյդ մէջ, ըսաւ իւր ընկերոջ:

Միւս գաճաճները վազեցին և ըսին.

— Իմիշիս մէջ ալ քնանալու փորձած են:

Եօթերորդը տեսնելով Ձիւնասպիտակին քնանալը, միւսներն ալ կոչեց: Եօթն ալ ըսաւ քանչայան ի տես մանկամարդ աղջկան զոր կը լուսաւորէին իրենց եօթը լոյսերը:

— Ո՞հ, Աստուծո՞ իմ, գոչեցին խորովին, ի՞նչ գեղեցիկ տղայ:

Այնչափ ուրախ էին որ, փոխանակ զայն արթնցնելու, թողուցին որ քնանայ: Այն, որուն անկողինը գրաւած էր Զիւնասպիտակ, գետինը խոտէ գէղի մը վրայ պառկեցաւ:

Հետեւեալ օրը երբ Զիւնասպիտակ արթնցաւ, շատ վախցաւ տեսնելով տնակին մէջ եօթը գաճաճներու փոխաւ:

Մօտեցան իրեն և հարցուցին.

— Ի՞նչ է անունդ:

— Անունս Զիւնասպիտակ է, պատասխանեց ծաղկաւոր աղջիկը:

Ի՞նչպէս եկար մեր տնակը, հարցուցին: Այն ատեն պատմեց թէ անհարգաւոր մայրը ուզած էր զինքը մեռցնել տալ, բայց որսորդը իւր թախանձանաց վրայ զինքը ազատ թողած էր, ինքը տնակը գտած, ներս մտած էր. անօթի ու յոգնած ըլլալով, ճաշած, պառկած ու քնացած էր:

Եօթը գաճաճները ըսին.

— Եթէ կ'ուզես ստանձնել տանտիրինութիւնը, մեր խոհարարուհին ըլլալ, անկողինները պատրաստել, լուալ, կարել, հիւսել, վերջապէս մաքուր և կոկիկ պահել տունը, այն ատեն կրնաս մեզ հետ մնալ, ոչինչ քեզ համար պիտի սղակսի:

— Յօժարակամ՝ ըսաւ Զիւնասպիտակ:

Թէպէտ և աղնուական էր, եօթը գաճաճներուն քով մնաց, տանտիրինութիւնը ըրաւ, ամեն ինչ կարգ կ'անոնի մէջ պահեց:

Առաւօտուն գաճաճները կը մեկնէին անտառը ուր կը փնտռէին իրենց հանածոյքը ոսկւոյ, արծաթի, պղնձի:

Երեկոյին, կը վերադառնային և սեղանը պատրաստ կը գտնէին: Բոլոր օրը, գեւատի աղջիկը տառնձին կը մնար. քիչ անգամ կը պատահէր որ գաճաճները, որոնք իրենց աղուն պէս կը սիրէին զինքը, մեկնած ժամանակին չըսէին:

— Մէկու մը թոյլ մի տար որ ներս մտնէ: Անհարգաւոր մօրմէզ զգուշացիր, օր մը չէ օր մը պիտի խոնայ ողջ ըլլալդ ու մինչեւ հոս պիտի հալածէ քեզ:

Թարգմ. Վիթթոր ՊԱՌՆԱՍԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԹԻԻ

Սովորական բանաձեւ մը դարձեր է. « քննութեան օրերը շատ ձանձրացուցիչ են, ութիւններու վերջը չգար... » տղայք թուրախօրէն կ'ըսեն որ ինչ իրենց ուսուցիչն աւանդած է տարւոյ ընթացքին մէջ. » Սակայն, ներկայիս, աղօր հակառակ վկայութիւն մը պիտի տամ, որով այդ խուլ տրտունջը, արհամարհանքը ինքնին կ'իյնան կը խորտակին իրենց բարձրութեանց գագաթէն:

Ամալիւրջի քննութեանց մասնակցելու համար՝ 15է աւելի գլորոցի խնամակալներէ հրաւիրագիրներ ստացայ: Ես բաւական համարեցի միայն, ի միջի այլոց, Պալատու ու Էյուպի վարժարանաց Հայերէն լեզուի քննութեան ներկայ գտնուիլ: Այս երկու թաղն ալ, Ոսկեղջիւր օրինաց վրայ, հանրային ու շաղթութեան հետ, լուիկ միջիկ գործեր են, և այն ալ իրենց ոյժէն ա-

ւելի... Համեստ գումարով մը կըրցած են միջիլ Աղնուաշուքներու ահագնադժոխ իրարանցումին ոյր հետեւանքը, արգիւնքը... Երկու թաղերուն վարժարանաց Հայերէն լեզուի, գլորութեան ու պատմութեան ուսուցիչն է Թադէոսեան Ռէթէոս Էֆէնտի, հմուտ, բազմափորձ ու անձաձիր մշակը. ասպարէզ նոր մտնող ուսուցչի մը խանդով վառուած՝ շատ բան ըրած է:

— 12-14 տարեկան տղայներ, գրեթէ ամէնքն ալ աղքատ, հազիւ հազ իրենց գրական պիտոյքն հոգալու կարող, կ'ըսեն, կը պատմեն, կը պատասխանեն այնպիսի բաներ որոց նմանը մի քանի վարժարանաց մէջ կրնաս գտնել, տեսնել: Տղայք Ոսկեղջիւրն ու Էջնիկ, Փաւտոս Բիւզանդացի ու Վեցօրէից գիրքը կը վերլուծեն. աշխարհագրութեան ու գրքերը յաջողապէս կը գրեն. մատենագրաց մասին խորհրդածութիւններ կ'ընեն՝ այնպէս որ ունկնդրին փափաք կ'առնեն պրպտելու, ուսումնասիրելու հնութիւնն ու Հայ մատենագրութիւնը: Այս ամէնքն ալ բերկրաւոր ու հաճոյատեօիլ, այնպէս որ երբեք չղգայինք ամառուան ներշնչուցիչ տօթն ու քննութեան պատճառուած ձանձրոյթը:

Այս երեւոյթը նոր չէ. նոյն իսկ Պատ. Ուսումն. Խորհրդոյ զարմացում պատճառեց անցեալ տարի: Գուցէ Թագոսեան Էֆէնտին չճանչցողներուն « անակնկալ » մը թուի սա, բայց մօտէն ճանչցողներուն նորոգ խնդակցութիւն մը կը պատճառէ: 25 ամեայ անդուլ գործունէութիւն մ'ունի այդ պատուական ուսուցիչն Հադիւղի, Բերայի, Պէշիթաշի, Պալատու, Ղալաթիոյ, Էյուպի մէջ և այլուր: Ուր և պաշտօնավարած է, տեւական յիշատակ մը թողուցեր է, անաչառ, աշխատասէր և չըջահայեաց ուսուցչի մը համբաւը: Կ'արժէ այդ մարդը մօտէն ճանչնալ. ժամանակակից պատմութիւնը սիրողները պէտք է որ այդ գէմքը մօտէն տեսնեն:

Այս ամէնուն փոխարէն՝ Ռէթէոս Էֆէնտի միթարութիւն մ'ալ ունի, այն է միայն տիրող խնամակալութիւններն ու աշակերտութիւնը գոհացուցած է գլորոցին պիւտճէնն ու ծրագրէն աւելի:

ՔՆՆՈՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կը լսենք թէ Կարնոյ առաջնորդ Տ. Դեռնդե Կալիս. Շիշմանեան ճամբայ ելեր է մայրաքաղաքս գալու համար:

— Տեղական թերթերէ ոմանք հրապարակած էին թէ, Զմիւռնիոյ Ազգ. վարժարանի այս տարւոյ երկու շրջանաւարտք Եւրոպա զրկուեցան Մանկավարժութիւն ուսանելու համար: Զմիւռնիոյ մեր ստացած նամակներ բացարձակապէս կը հերքեն այս լուրը:

— Պրուսայի Կրօնական Ժողովը Պատրիարքարանին քահանայացու մը ներ-

կայացուցած էր՝ ձեռնադրութիւնը խնդրելով: Պատրիարքարանը նկատելով որ թեմի մը մէջ քահանայ ձեռնադրելու իրաւունքը Առաջնորդին կը պատկանի, որոշեց այս մտօք հարկ եղածը հաղորդել թէ՛ Պրուսայի Կրօն. Ժողովին և թէ՛ Պրուսայի Առաջնորդ Տ. Բարթոլոմէոս Սրբաղանին:

— Տ. Արքահամ Կալիս. Մամիկոնեան Գումգարուի դստի Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյ քարոզիչ կարգուեց:

— Բերայի նարեկեան վարժարանը սկսած են քակել, նորը շինելու համար:

— Գոհութեամբ կը ծանուցանեմք թէ Մանգումէի Էմինար լրագիրն « Երկուշաբթի » օրէն պիտի սկսի հրատարակուիլ, առ այժմ իբրեւ շաբաթաթերթ: Յաջորդ թիւերը կ'անոնաւորապէս պիտի հրատարակուին չաբաթ օրերը:

— Մկրտիչ Էֆ. Էսայեան կիրակի օր մեկնեցաւ մայրաքաղաքէս յԵւրոպա:

— Եէնի-գարուի Մէշուտմեան երկսեռ վարժարանի տարեկան հարցաքննութիւնը չորեքշաբթի օր սկսան և երկուշաբթի օր պիտի աւարտին: Յառաջիկայ օգոստ. 8 ի կիրակէ օրը տեղի պիտի ունենայ մրցանակաբաշխութեան հանգէսը:

— Մեր Լոնտոնի աշխատակից Տօք. Յովսէփ Էֆ. Տէր-Ստեփանեան, որուն Տօքթօրութեան վկայական ստանալը գոհութեամբ ծանուցինք արդէն, չաբաթ առաւօտ մայրաքաղաքս հասաւ: Տօքթ. Ստեփանեան՝ անգլիական ընկերութեան մը կողմանէ ի վերին Քօնկօթչիութիւն ընելու պաշտօն ստացած լինելով, երկու երեք ամիսէն պիտի մեկնի մայրաքաղաքէս:

— Կիւրինի տարազագործութեան առաջնակարգ գործարանատէր Սարգիս Էֆ. Միհասեան մայրաքաղաքս եկած է՝ տեղական արհեստագործութիւնը կատարեալգործելու նպատակու ինչ ինչ ուսումնասիրութիւններ ընելու համար:

Մեր ընթերցողաց ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք լրագրոյ Տրդ. երեսին մէջ գրուած Գըլըճեան Դրամատան շահագործիւ յայտարարութեան վրայ:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հնախոս ծագած լինելով յիսուայիլ, յուլիս 22 էն սկսեալ Դանուբէն և Սեւ ծովու Ռուսական նաւահանգիստներէն եկող նաւեր հսկողութեան ներքեւ կ'առնուին ի Գալագ, ցնոր անօրինութիւն: Դրանսիդը ըստ կանոնի արտօնուած է:

— Խառնուող օճառներու վրայ յետ այսօրիկ « մախլութ սապօն » պիտի գրուի, ըստ Պետական Խորհրդոյ սրուժան. այդ օճառներ եթէ ուրիշ գրուած կրեն, պիտի գրաւուին և զայնս պատրաստող գործարաններ ալ պիտի գոցուին:

— Օսմ. Առեւտրական Թանգարանին մէկ մէկ ճիւղերը պիտի բացուին առ այժմ ի Զիւլայ, և յառաջիկային ի Սօֆիա և ի Ռուսուր:

— Այն հեռագիրներու համար որք մի և նոյն պարունակութիւնն ունին և մէկ տեղւոյ մէջ բազմաթիւ անձանց հասցէին կը դրուին, այսուհետեւ միայն մէկ հատին բառերէն որոշեալ գինը պիտի առնուին, իսկ օրինակներու իւրաքանչիւրին քսան բառէն միայն 100 փութ պիտի առնուի:

— Հանքային պարտուց վարչութիւնը մը-
տադիր է Պրանսայէն վարպետներ բերել տա-
լով, Թուրքիոյ մէջ գինի պատրաստել տալ
հուրաւի դուրսեւոր: Այս ձեռնարկի հա-
մար ծախք կը հաշուուի 40-50.000 ոսկի:
Կը մտածուի գինիի այդ գործարանները
հաստատել Այտընի, Էտիրնէի և Արշիպե-
ղադոսի կղզեաց նահանգներուն մէջ:

— Քարանթինա հաստատուած է Թէ'
Դանուրի ու Սեւ ծովու ուղեւորական ե-
ղերքէն, Թէ' Նաբոլիի ծովածոցէն և Ի-
տալիոյ ուրիշ տեղերէ և Թէ' Կերսոնէն
եկող նաւերուն համար:

— Զմիւռնիոյ Պրանսական հիւպատոսա-
րանին թարգման կարգուած է Օսմանեան
հպատակ Հայկ Էֆ. Սիմոնեան, նախորդ
թարգման տեղւոյն թաղապետութեան:
Մարկիր Էֆ. Մարկիրեան թարգման կար-
գուած է սպանիական հիւպատոսարանին:
Արտաքին գործոց նախարարութեան մէկ
պաշտօնագրով ասոնց պաշտօնները ճանչ-
ցուած են:

— Եգիպտոսի խորիւ Բարձր. Ապպա փա-
շա զրկած է Կայս. Թանգարանին համար
եգիպտական թանկագին հնութիւններ, որոց
մէջ կան եգիպտական եօթը մօմէայներ և
այլ և այլ արձաններ:

ՀԱՅ ԱՒԱԶԱՆՆԵՐ

Սեբասիոյ նահանգին վերաքննիչ տեսա-
նը մահուան դատաւարտած էր Տիվրիզիի
Մանէնա օղլը Նաթան Մելքոնեան՝ իւր
ընկերը Սարգիսն սպաննելուն և ուրիշ ո-
ճիրներ գործելուն համար: Վճարեկ տա-
ւանն այդ վճիռը վաւերացուցած և վեհ.
Սուլթանն ալ անոր գործադրութիւնը
հրամայած լինելով, ամսոյս 13ի երեքշաբթի

գիշերը առաւօտեան դէմ Նաթան կախա-
ղան հանուած է Սեբասիոյ Հաթապ Մէյ
տանը անուն տեղը:

— Խարբերդի Քէօրէ գիւղացի Կարա-
պետեան Սարգիս, որ 1306 տարւոյն մէջ
Մալխասեան Արքայազան սպաննած լինելով
չղթայական աշխատութեան դատաւար-
տուած էր, ու ցարդ չէր ձերբակալուած
և աստ անդ տարանք կը կողոպտէր, ինչ-
պէս վերջերս ալ Քէօրէ գիւղի եկեղեցին
մոնելով ինչ ինչ գողեր գողցած էր, այս
անգամ ձերբակալուէր է Մէրիտի երեւե-
րիներէն Սիւլէյման պէյի և Իպրահիմ չա-
վուշի միջոցաւ, և կեդրոնին ոստիկանու-
թեան յանձնուէր է:

— Վանայ նահանգին կեդրոնական բան-
տին մէջ գտնուող դատաւարատեաներէ
եօթը չարագործաց նկատմամբ տրուած
վճիռները վճարեկ տալին կողմանէ վա-
ւերացած և հետեւաբար վերջնական հան-
գումանք մը ստացած լինելով, նահանգին
վերաքննիչ տալին ընդհանուր դատախազը
հրահանգ խնդրած է ձեռնհաս իշխանու-
թենէն՝ որպէս զի այդ դատաւարատեաները
Կարնոյ նահանգին բանտը զրկուին իրենց
պատիժը կրելու համար:

Օսմ. իւրան 100 դր. էն			
Մէլիքի	108	2 իւրանի բոլ	90
Քառորդ մէճիւ	107	Նաբոլէան	87 14
Մանր մէճիւ	103	Գրիմից	51 15
Մէլթալի	97	Անգլ. իւր	110 5
Գանալիտէ	23 39	Բուժ. երկ.	86
Մանէի թղթագրած 8 72			
ԱՐՏՕՆԱՏԻՐ Ա. ՍԱՔԱՑԵԱՆ			
ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ			
Իսկի. Զապիի փողոց. օի 61			

Ա. Զ. Ե. Ն.
ՆԱՄԱԿԱՆԻ
ՅՕՐԻՆԵԱՅ

ՍԻՄՈՆ ԳԱՐՍՄԱՆԵԱՆ

Սոյն ՆԱՄԱԿԱՆԻ աղնիւ թղթի վը-
րայ իւր ընտիր տղադուրսեւոր, իւր
չահագրգիռ և բազմազան պարունա-
կութեամբ արժանի է չէրմ. ընդու-
նելութեան: Բացի ինքնագիր եւ
թարգմանածոյ նամակներէ՝ գործոյն
ԺԱ. Գլուխն կը շարդարեն իրենց գե-
ղեցիկ նամակներով՝ Աղգ. բանաս-
տեղծք և գրադէտք, ինչպէս Մ. Պէ-
տիքաւան, Պ. Գուրեան, Նահապետ Ռու-
սիեան, Վահրամ. Մ. Մամուրեան, Ռ. Յ.
Պէրպիւրեան, Եղիշէ Վ. Գուրեան, Եղիա
Տէմիրեալաւեան, Յ. Ոսկան, Պ. Հ. Ա-
ղամեան, Վանան Վ. Տէր Միքայէլեան,
Ա. Ա. Սուրենեան, Գ. Ա. Մալաթեան,
Ս. Տիւսաք, Զապիլ Տօնէլեան, Հրանս Ա-
սատու, Ելին: Գին 7 դահեկան:

Կեդրոնական գիրք Նշան Կ. Պէրպիւ-
րեան Տպարան, Պոլիս, Էսկի Զապաիէ
ճատտէսի թիւ 61, և Հաճօրուլօ խան
թիւ 29 վաճառատուն՝ ուր կը ծախ-
ուին նաեւ Ս. Գարամաճեանի Հայերէն
Լեզուի Բառագիրքն (Գին 15 դահեկան.)
և երկհատոր հաւաքածոյներն, Գին
Ա. ին 5 և Բ. ին 7 1/2 դահեկան:

ԱՏՐԻԷՆ. Վիպերգութիւն ի խաչատուրոյ
Ս. Բաղդասարեան, բաժանեալ ինն դուրազ-
ներու՝ որոց իւրաքանչիւրը ձօնեալ է այս
կամ այն անձնաւորութեան:

Առաջնորդ գրուցատուրեան Անգղիերէն
լեզուի, հանդերձ արտասանութեամբ և
Հայ բացատրութեամբ: Գին 5 դր:

Մանր Ուսմունք երկրագործական Տարա-
բանութեան եւ երկրաբանութեան. Թարգ.
Պ. Վահան: Գին 4 դր:

ՀԱՐԱՏԱՆԱՆՈՒ ՄԻԱԿ ՄԻՉՈՑ

ՄԵՆ՝ ՊԱՐԳԵԻՆԷ

300,000 ԿԱՄ 15,000 ՕՍՄ. ՈՍԿԻ

1870 ին կայսերական հրովարտուած հրապարակ ելած Արեւելեան
երկրագործաց պարտատուութեան վճարականութեան մինչեւ ցարդ
30,000,000 ֆր. պարգեւ տրուած է և թէ' ի Պոլիս և թէ' ի գաւառս
հարստացած ևն 70,000 և աւելի անձինք:

Աշխարհի ամենէն շահաւոր վճարականութիւնն է այս. Տարւոյն մէջ
վեց անգամ տեղի կ'ունենայ, երկու ամիսը մի անգամ, Թառախիկայ սեպտ.
9 ին Արքային ֆողերանոցին մէջ կառավարական պաշտօնէից հօկողու-
թեան ներքեւ տեղի պիտի ունենայ 142 րդ վիճակահանութիւնը, և 600
անձինք պիտի շահին հետեւեալ պարգեւները:

	1 անձ	300,000 ֆրանքէն	300,000
1	»	25,000	25,000
2	»	10,000	20,000
6	»	2,000	12,000
12	»	1,250	15,000
28	»	1,000	28,000
550	»	400	220,000
600	»	»	620,000 ֆր.

Օսմ. Կայս. Պորտի Գանձապահ Դըլլէճեան Գէօրդ Էֆէնտիի Դրա-
մատունն այս անգամ հրապարակ հանած է նոյն պարտատուութեան բաղ-
դատումները, որք երաշխաւորեալ և վաւերացեալ են Օսմ. կառավարու-
թեան յատուկ գրովն թուղթով և կնքով:

Շահող թուոց ցուցակներն ու պարգեւներն անմիջապէս իրենց հա-
ցններուն կը ղրկուին. Գաւառներէն սոյն շահաւոր վիճակահանութեան
մասնակցիլ փախադողք պարտին տամի գինն (դրամի տեղ նամակադրով
եւս կ'ընդունուի) փոստի ծախքով ի միասին ղրկել առ

Տնօրէնութիւն Գէորդ ԳՈՂԸՃԵԱՆ ԴՐԱՄԱՏԱՆ
Դալաթիա, Գօմսիօն խան, Կ. Պոլիս

در علیاده غلطه قوسيون خانده کینورق قیجیان باققسنه
Հեռագրի համար. Դալաթիա, Գըլլէճեան: